

načinu izricanja pasiva, futura, perfekta aktivnog i pasivnog te o brojnim drugim promjenama u konjugaciji vezanim uz pojedine glagole ili glagolske skupine.

U posljednjem, *petom*, poglavlju obrađuju se pitanja rečenične sintakse u kraćem izboru. Tu se govori o odnosu paratakse i hipotakse, o nestanku brojnih veznika klasičnoga latinizeta, o raspadu konstrukcije akuzativa s infinitivom, o novom načinu izricanja pogodbenih perioda. Kraj poglavlja zapremaju kratke napomene o upitnim rečenicama, novim negacijama i promjenama u redu riječi.

U *Antologiji* autori donose slijedeći izbor tekstova: nešto natpisa iz raznih krajeva Italije od 1. do 6. v. n. e., po jedan veći odlomak iz Plauta, Petronija i djela *Peregrinatio Aetheriae*, jedno pismo Circonovo, kraće odlomke iz *Lex Salica*, iz historije Grgura iz Toursa, iz glosara iz Reichenaua, jednu merovinšku povelju te posebno poučan primjer za uočavanje raznovrsnih promjena nastalih u govornom jeziku u odnosu na „gramatički“ latinski: paralelno je donesen poveći odlomak iz *Itale* i *Vulgate*.

Prema tome, kako se već moglo vidjeti iz letimičnoga pregleda sadržaja, ovo djelo — kao *Precis* — i nema većih pretenzija, a tako isto ne pokazuje ni veću originalnost u prezentiranju i obradi gradiva. Čak bih napomenuo da su i primjeri za pojedine jezične pojave iskusnijem čitaocu već dobro poznati iz raznih drugih priručnika. Veću originalnost pokazuje to djelo samo u velikom reduciranju svega onoga što nije najnužnije potrebno za razumijevanje bilo pojedinih činjenica bilo cjelokupnoga predmeta. Ali, po mojem mišljenju, čitalac, a posebno student, ne bi se smio zadovoljiti količinom iznesene građe, već bi trebalo da je u mnogim pravcima proširuje. To mu, uostalom, što se tiče izvora savjetuju sami autori, a ja bih dodao da to isto vrijedi za paragrafe o akcentu, vokalizmu, glagolu (o tome nikada neće ništa previše saznati), a posebno za sintaksu koja je ovdje izložena zaista u najužem mogućem izboru. Konačno treba napomenuti da autori donose odgovarajuće potvrde samo za talijanski, francuski i španjolski dok nas za ostale jezike obavješćuju tek izuzetno.

Da zaključimo. Prema svemu iznesenom smatram da će *Precis* Haadsme i Nuchelmansa bolje poslužiti studentima kao podsjetnik za građu koju će prethodno prijeći po kakvom opširnijem priručniku nego kao udžbenik u pravom smislu riječi, a nikako kao jedini izvor informacija o toj složenoj i toliko važnoj materiji kako za latiniste tako i za romaniste.

B. Glavičić, Zadar.

EMILIA MASSON, *Recherches sur les plus anciens emprunts sémitiques en grec*, Paris 1967 (Librairie C. Klincksieck; 126 strana).

Kao 67. tom u poznatoj seriji Studija i komentara izdavačke kuće C. Klincksieck pojavila se knjiga Emilije Mason, Istraživanja o najstarijim semitskim pozajmicama u grčkom. U svom uvodu, autor daje plan rada: nakon (I) historijata naučnog ispitivanja grčkih pozajmica semitskog porijekla slede tri osnovna одељка — (II) Rечи stvarno pozajmljene od једног семитског језика, (III) Rечи чије семитско порекло је могуће и (IV) Rечи које нису семитског порекла. На крају је сажет закључак, објашњење о транскрипцији семитских консонаната, *addenda* и *indices*. Увод нас такође обавештава о два ограничења која је аутор одредио својој студији: она се бави само заједничким именицама остављајући по страни методски другачији и често јалов рад на личним именима, топонимима и митолошким именима пресумптивно семитске провенијенције и узима за доњу временску границу хеленистички период, који представља прекретницу у односима Грчке са Истоком, разумљиво и у језичком смислу.

Поглавља II, III и IV истражују одговарајуће речи у низу чланака неједнаке величине који по правилу почињу филолошком анализом са циљем да се одреди време преузимања односне позajмице, њено тачно значење и да се оцрта њена еволуција у грчком. Затим се третира предмет или појам које позajмица означава да би се ближе определила њена веза с Истоком и путевима преноса и, најзад, семитска страна дате речи при чему се није ближе улазило

у питања ван оквира постављене теме. Друго, највеће поглавље књиге ређа позајмице којим се бави према њиховом значењу: А. тканине и одећа, В. трговачки термини, С. и мена судова, Д. и мена биљака, Е. различити термини. Под Ф. је обухваћено седам кипарских глоса Хеси-хијевог речника које, имајући у виду ране и плодне везе острва са Феничанима и њиховим идиомом, заслужују посебну обраду. Међу позајмицама из групе А. нарочито су занимљиве речи које означавају лан и производе од лана (*byssos, sindon, chiton*, можда и *othone* чије семитско порекло није сигурно). Оне су достигле, на пример *chiton*, знатну популарност у грчком и показују велику старину (*chiton* се јавља већ на таблицама из Кнососа). Под В. фигурирају добро познати трговачки термини као што су *inna* и *chrusos*; аутор их пропраћа необично корисним стварним коментаром. У групама С. и Д. скупљене су бројне позајмице из круга речи где се најпре очекују. Аутор указује на културно-историјски значај разликовања имена биљака која су Грци узели од Семита од оних која су добили само семитским посредством и наглашава да су зачини и ароматичне траве долазили у Грчку са блиског и даљег Истока двома стазама: копном, преко Асиро-Вавилоњана, и морем, јужније, преко арабљанских и феничанских трговаца. Међу *varia* групе Е., опширан чланак је посвећен важном термину *deltos*. Аутор одбацује индоевропску етимологију речи и уверљиво је своди на семитско *dlt* „таблица за писање“, назив који су источни Грци заједно са алфабетом преузели од Феничана. Треће поглавље доноси низ пажљивих анализа о пореклу тако занимљивих речи као што су *balsamon, elephas, lion-lis*. Заслужује да се помене да аутор сматра термин *tumpanon* као врло вероватну семитску позајмицу. Међу (IV) Речима које нису семитског порекла дискутују се једино они случајеви где је семитска етимологија предлагана релативно недавно и са извесном вероватноћом. Ту се издваја права расправа посвећена термину *byblos*. Аутор убедљиво показује да владајуће гледиште о пореклу фитонима од топонима Библос као главног тржишта папируса, није оправдано. Не само да се семитско име Библоса, Гебал, фонетски не подудару са апелативом *byblos*, већ би оно и тешко могло дати Грцима назив за биљку *Syperus Papyrus L.* (у Библосу се она свакако није продавала непрерађена) који очевидно семантички претходи термину *byblos* „папир“. Еволуција значења је по аутору морала бити друкчија: Грци су већ рано употребљавали назив *byblos* за биљке рода *syperus* (распрострањене по целом Медитерану) који су, због сличности растиња, применили на египатски папирс и његов дериват кад су их упознали. Топоним Гебал Грци су адаптирали у Библос према апелативу на који их је гласовно подсећао и по којем је био чувен (као што су на пример имену феничког града *Mrt* дали облик *Marathos*).

У закључку рада аутор указује да су дохеленистичке грчке позајмице из семитских језика ограничене на круг назива за предмете материјалне културе које су Грци упознали у трговачком додиру са Оријентом. Главни њихов извор, непосредни и посредни, представљају Феничани. Кад се ради о стварима широке употребе (као што су на пример *sesamon, chrusos, chiton*) позајмице су рано уведене, већ у микенском, и распрострањене су по целом грчком свету. Напротив, имена за предмете који су се користили ређе и у посебним областима живота ступала су у грчки доцније и некипут задржала егзотичан карактер (напр. *nablas, iaspis*). Особито је значајна ауторова констатација да у грчком нема семитских позајмица из круга *abstracta*. Њоме се добија једна од неопходних, егзактних премиса за оцену вредности и домаћаја источних, посебно семитских утицаја на грчки духовни живот. Премда су ти утицаји рано почели и несумњиво се показали на пољу примењених наука и уметности нису могли — у потпуном одсуству сигурних семитских позајмица из философског и политичког речника — тако дубоко деловати на хеленску интелектуалну активност као што су неки истраживачи, на пример историчари књижевности, склонили да претпоставе. Значајна је заслуга овог рада што трасира један битан приступ — иако не укључује лична имена и чини строг избор међу апелативима којим би се могло приписати семитско порекло — овом крупном питању ране грчке историје и цивилизације.

Приказана књига има многоструке одлике. Она представља необично потребну обраду материјала који је осетљив и предмет веома контроверзних

sudova. Iziskivala je široka i različita znanja, kritičnost i osećanje mere u kretanju kroz spletno problema i mišljenje vezanih za tretirano građu. Sve te osobine autor je pokazao u visokom stepenu. Knjiga je vanredno dokumentovana i kad se bavi jezikom i kad se bavi njegovom stvarnom pozadinom. Leksikografski nije preopterećena iako navodi za proučavanje речи sve najvažnije potvrde i podatke, među kojim se ističu epigrafski pomenu često ostali van glavnih priručnika. U podjednakoј mери, Istrajivaња o najstariјim semitskim pozajmicama u грчком биће neопходна при раду на свим трима странама класичних студија; филологији, историји и археологији.

C. Душанић, Београд.

MARCEL DETIENNE, *Les maîtres de vérité dans la Grèce archaïque*, Paris, François Maspero éditeur, 1967. Str. XII + 160.

Nobena beseda ni imela za Grke takšne magične sile kot ἀλήθεια. Sla po razkritju Aletheje peha radovedne mornarje v bližino pogubnih Siren, ista sla peha Sofoklovega kralja Oidipa v neizbežno katastrofo; in morda je to fanatično željo po razkritju resnice najlepše izrazil ravno Sofokles skozi usta Dejanire (Trach. 453 — 459):

Povej mi vso resnico! Svobodnemu
človeku res ne gre, da bi lagal.
Ne boš uspel, da bi mi kaj prikril:
od drugih zvem, ki si jim ti povedal.
Če se mi kaj bojiš povedati,
ne delaš prav! Zakaj edina muka
je strah, da ne bi zvedela resnice.
A vedeti — je to kaj strašnega?

Sicer pa je že sam obstoj grške filozofije in znanstvene misli en sam fenomenalen dokaz centralnega mesta, ki ga je ta beseda zavzemala v grškem življenju.

Toda — kot duhovito ugotavlja M. Detienne v uvodu k svoji knjigi — Aletheja ni skočila v polni bojni opremi iz filozofskih možganov; ko se v vsem svojem sijaju pojavi v proemiju k Parmenidovi filozofski pesnitvi, ima za sabo že dolgo zgodovino. In prav to zgodovino, ali točnje, mitično prazgodovino Aletheje zasleduje pisec v svoji razpravi.

Aletheja v mitični dobi ni splošna last, ampak nekakšen monopol, ki ga imajo v zakupu pesniki, svečeniki in kralji-sodniki. Med temi „učitelji resnice“ prihaja lahko do zavezništev, lahko pa tudi do konfliktov. Pisec nakazuje štiri možne situacije: kralj je v isti osebi tudi svečenik; svečenik je v isti osebi tudi kralj; svečenik je v kraljevi službi; svečenik je v opoziciji do kralja. Ta razčlenitev, ki je nakazana lev bežni opombi (op. na str. 50), bi nedvomno zaslužila obširnejšo utemeljitev, saj je ravno tu dana osnova za razumevanje kristalizacijskih procesov, po katerih se je Aletheja postopoma osvobajala vezanosti na določeni družbeni sloj in se borila za svojo avtonomijo.

Aletheja v tej fazi še ni „resnica“, ampak le nasprotje in dopolnilo pozabe (λήθη), družica spomina, slovesa in slave. Avtor stavlja Alethejo v isto rubriko kot spomin, svetlobo in slavo, Lethe pa v isto rubriko kot molk, temo in sramoto (tabela na str. 25). Tu bi lahko avtor svoja izvajanja nekoliko modificiral: pesniški spomin že prinaša samo slave, ampak lahko tudi sramoto; izpoved v tem smislu zasledimo ne v Odiseji 24, 199—202:

(Penelope) ni ko Tindárea hči zagrešila grozotnega dela,
druga zakonskega ubila! O ti bo pesem odurna
pela prihodnjim rodovom in slab pripravila slóves
nežnemu spolu žená, celo plemenitim in dobrim.

(Prevod A. Sovreta)